

Levendig portret van veelzijdig schrijver-kunstenaar

De speelse kant van W.F. Hermans

Van en over Willem Frederik Hermans leken we eigenlijk alles al te weten. Zijn *Volledige Werken* verschenen in 24 delen. En behalve dat twee biografen zich over zijn leven en werk bogen, verschenen er sinds zijn dood verschillende proefschriften en talloze andere studies en artikelen. Desondanks kon er opnieuw een rijke en verrassend speelse documentaire aan de grote schrijver worden gewijd.

Tekst Wim Huijser

Het is een jaar of tien geleden dat ik voor onderzoek het 'Museum voor Kleine Kurioziteiten' van de Vlaamse schrijver-dichter Gust Gils in het Letterenhuis in Antwerpen bezocht. Ik wist niet goed wat me in dit museum te wachten zou staan, maar uiteindelijk bleek de bonte verzameling collages, objecten, foto's en andere paraferalia, voornamelijk daterend uit de tweede helft van de jaren vijftig, de bescheiden omvang te hebben van een zevental archiefdozen waarvan de inhoud vermoedelijk al jaren geen daglicht meer had gezien. Het werd op een karretje de studiezaal in gereden, waarna mijn opgravingen konden beginnen. Gust Gils had als conservator collega-schrijvers opgeroepen 'kurioziteiten' in te zenden, zo leken en '2-dimensionaal mogelijk'. Op 30 januari 1956 antwoordde Willem Frederik Hermans (WFH) aan Gils: 'Uw idee [...] wordt door mij begroet met luid handgeklap. Bovendien ben ik zeer gevoelig voor Uw eervolle uitnodiging erin plaats te nemen.' Het zou nog een paar jaar duren voor Gils voor het eerst

zijn grote voorbeeld als schrijver-collagemaker ontmoette. Vanaf dat moment groeide de vriendschap tussen de twee uit tot een voor het leven.

Veel stof

Het 'dossier Hermans' in Gils' curieuze museum bevat behalve brieven diverse collages, krantenknipsels, foto's, ansichtkaarten, blikkende doosjes met minuscule knipseltjes en de vulpen die Julien Weverbergh hem stuurde naar aanleiding van een stuk in *Mandarijnen op zwavelzuur*. Bij elkaar stuurde Hermans tussen 1955 en 1973 zo'n zestig brieven aan Gils. Hermans' biograaf Willem Otterspeer noemde de briefwisseling 'een van de boeiendste uit het hele Hermans-archief'. Ze waren min of meer verwante geesten en minstens even speels. De nuchtere Hermans en de meer filosofisch ingestelde Gils verstonden elkaar vooral waar het literair-surrealistische experimenten betrof. Hermans toverde zijn postpakketten aan 'de goede Gust' soms om tot complete *readymades*. Bepaald curieus is bijvoor-

beeld een doosje dat een vermaning bevat aan Hermans' zoon Ruprecht. Aan Freddy de Vree, een andere vriend, verklaarde Hermans ooit een afkeer van doosjes te hebben. Veel mensen maakten doosjes of dingen die veel stof verzamelen. Ook collages hadden voor hem een nadeel, omdat ze dikwijls samengesteld waren 'uit rotzooi, uit verkleurende drukken of papier dat niet houtvrij is en dat geel wordt, het eerste waar je dan aan denkt [...]: laten we deze zaak maar naar de vuilnisbak brengen'.

Niet eerder gepubliceerd

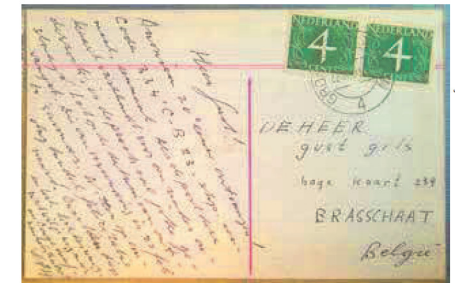
Gelukkig bracht WFH alleen het hoognodige naar de vuilnisbak, waardoor Max Pam, Hans Renders en Piet Schreuders op basis van nooit eerder gepubliceerde brieven, foto's en andere documenten uit het niet-openbare archief-Hermans nu een nieuw en levendig portret van de veelzijdige schrijver-kunstenaar hebben kunnen samenstellen: *Het universum van Willem Frederik Hermans*. Het omvangrijke boekwerk is vormgegeven door Schreuders en (onder auspiciën

van het Willem Frederik Hermans Instituut) ronduit schitterend uitgebracht door De Harmonie. In een chronologische opbouw van zijn geboortjaar 1921 tot en met 1995, het jaar van zijn overlijden, manifesteert zich een caleidoscoop aan verrassende onderwerpen, van Wim Hermans' liefde voor de King Arthur-legende tot zijn vermeende laatste woorden. Ondanks het 'bombardement aan publicaties' is altijd een aspect van WFH onderbelicht gebleven, zo schrijven de auteurs-samenstellers in de Inleiding: 'zijn speelse kant'. Onderwerpen die de schrijver interesseerden, mondden al gauw uit in 'soms obsessieve interesse', die schriftelijk moest worden vastgelegd. Het is echter pas dankzij de toestemming tot inzage in de tienduizenden persoonlijke documenten (waaronder zowel dertig strekende meter aan brievenarchief als een collectie van circa 15.000 foto's) die de samenstellers van dit boek hebben gekregen, dat zowel trouwe Hermans-liefhebbers als nieuwe generaties lezers daarvan kennis kunnen nemen. Uitgangspunt was dat alles wat erin staat niet eerder gepubliceerd mocht zijn. Om nog een paar liefhebberijen van Hermans te noemen: zijn zoektocht naar de geschiedenis van het eenrichtingsverkeer, zijn ervaringen met de vlafip, zijn type-machineverzameling en diverse pogingen om te slagen als professioneel fotograaf. Maar ook serieuze kwesties passeren de revue, zoals de 'moord en/of zelfmoord' op/van zijn oudere zus Corry, zijn gammele Wittgenstein-vertaling, de controverses met Gerard Reve en Harry Mulisch en de Weinrebkwesie.

Gezamenlijk werk

Pam, Renders en Schreuders verklaren in de 'Inleiding' dat zij gedrieën als auteur van het boek mogen worden aangemerkt. Alle drie bezochten zij wekelijks het

Briefkaart van Hermans aan Gust Gils.

Schenking van Hermans aan het Museum voor Kleine Kurioziteiten van Gust Gils.

Van links naar rechts: Max Pam, Hans Renders en Piet Schreuders, samenstellers van *Het universum van Willem Frederik Hermans*.

archief-Hermans en eveneens gedrieën bekeken ze welke stukken om publicatie vroegen, waarna de teksten werden geschreven en commentarieerd zonder deze afzonderlijk te ondertekenen. Ook stelden ze als gezamenlijk werk al eens de bundel *Het motorzipspan van Willem Frederik Hermans*

FOTO Wim Huijser

FOTO Wim Huijser

(2015) samen. Toch hebben alle drie een eigen verbinding met Hermans gehad. Zo interviewde biografiespecialist Hans Renders Hermans ooit over het surrealisme (in *Het oog in 't zeil 4* van 1987), kende grafisch ontwerper en uitgever Piet Schreuders Hermans als enthousiast medewerker aan *De Poezenkrant* en *Furore* en maakte hij samen met Freddy de Vree over hem eerder al *De aardigste man ter wereld* (2002). Journalist Max Pam interviewde Hermans in 1983 voor *Maatstaf*, maakte samen met Jan Bosdriesz in 2005 de film *Willem Frederik Hermans. Een overgevoelige natuur* en is de bezorger van *Niet uit kwaadaardigheid*, een bloemlezing uit het polemisch werk van Hermans. Want laten we ondanks zijn speelse kant niet vergeten dat Hermans ook een polemist met een bijzonder scherpe en velle pen was, die hij gebruikte om zichzelf een weg te banen door de Nederlandse literatuur en 'literaire kabouters, epigonen en tweedegrads talenten' op hun plaats te zetten.

Vinden, scheuren, knippen en plakken

Als biograaf van de Dordtse dichter C. Buddingh' (1918-1985) wordt het mij nog altijd koud om het hart wanneer ik Hermans' ongevraagd toegestuurde stuk voor *NRC Handelsblad* teruglees, waarin hij in september 1978 niet alleen het vierde deel dagboeken van Buddingh' afserveerde, maar tegelijk moedwillig karaktermoord op hem pleegde. 'Buddingh' de cricketkoning' luidt de titel van de collage die Hermans vijf jaar later maakte en waarin deze 'koning', die zelf ook een gedreven collage- en kastjesmaker was, op een heel verkeerd speelveld is beland. Op het knip- en plakwerk dat Hermans destijds in Parijs aan Hans Dütting liet zien, slaat hij met een golfstick in op een regen aan ballen: papier-

Twee liefdes van Hermans in één beeld gevangen: katten en fotografie.

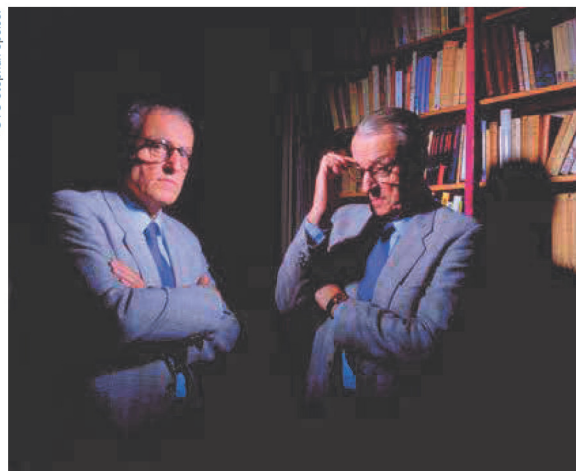
snippers uit een perforator. Het maakt onvermijdelijk nieuwsgierig naar het document dat daarvoor door de kunstenaar was geslactofferd. Het is een van de collages uit de jaren zestig en tachtig die later werden opgenomen in *Het hoedenparadijs. 40 collages* (1991), waarvan een vijftiental werd geëxposeerd bij boekhandel Dekker van de Vegt in Nijmegen. Wie in 1963 intekende op de door de auteur zelf uitgegeven eerste editie van *Mandarijnen op zwavelzuur* kreeg als toegift zo'n door Hermans, met een 'vriendelijke schaar', vervaardigde collage. De meeste van deze 'unicaten' zijn verdwenen in het verzamelaarscircuit. Dat we er in het 'Universum' weer een aantal van terugzien, waaronder exemplaren waarvoor Hermans dankbaar gebruikmaakte van advertenties voor damesondergoed, is te danken aan het feit dat de schrijver er ook foto's van maakte. 'Figuratieve collages scheppen een nooit geziene droomwereld uit de brokstukken van een wereld waarop we uitgekeken waren', schreef Hermans onder de kop 'Vinden, scheuren, knippen en plakken' in 1993 in *Elsevier*. Een van de merkwaardigste objecten uit

het beeldend oeuvre van Hermans is volgens de samenstellers diens 'collagekast', waarvan de laden vermoedelijk al in de jaren vijftig werden beplakt en die op 31 augustus 2021 gedurende één dag werd tentoongesteld in Amsterdam. 'Niemand kent de inhoud van de collagekast', zo luidt het bijschrift, 'want de sleutel is zoek'.

Kattenliefde

Hadden Willem Frederik Hermans en Kees Buddingh' elkaar beter leren kennen dan tijdens de enkele terloopse ontmoetingen, dan zouden ze het behalve over hun beeldende hobby ongetwijfeld ook over katten hebben gehad. Een veel aangehaalde uitspraak van Hermans is immers dat de huid van een kat ruikt als 'een pasgestoomde deken'. Hermans kon het weten want op menige foto drukt

FOTO Stephan Speiser

hij zijn neus in een nekvel, zoals in die van kat Sebastiaan op een foto van Ed van der Elsen uit 1955. Het hoofdstuk 'Een kattenchronologie' in het 'Universum' is een 'relaas vol zwerfers, vondelingen, schurft, kapotte stoelen, gebroken kaken, vervoer per sinaasappelkist en geïmproviseerde begrafenissen', met hoofdrolspelers als Wollejan, Molletje, Balapoes, Cals, Patsjer en niet te vergeten Toetie (Flop), die in 1980 door Hermans zelf in de studeerkamer op de avenue Niel werd gefotografeerd en eerder al het omslag sierde van *De liefde tussen mens en kat*, de Literaire Boekenmaand-uitgave van de Bijenkorf in 1985. Toeties opvolger Koekje leeft, getekend door Franka van der Loo naar Hermans' foto van de slapende kat, nog altijd voort als bronzen reliëf op de herdenkingssteen voor WFH (naar een ontwerp van Piet Schreuders) in de Nieuwe Kerk te Amsterdam.

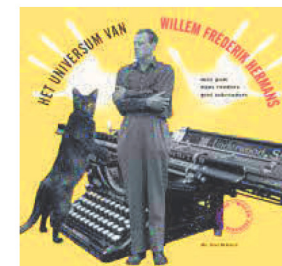
Fotomodel

Fotografie was voor Hermans een constante liefde. In 1958 liet hij zich zelfs bij de Kamer van Koophandel registreren als 'Persfotobedrijf W.F. Hermans'. Hij zakte echter voor het

Dubbelportret voor het 'zelfinterieur' in de uitgave *Profile*.

verplichte examen. 'Dit komt ervan', schreef hij Gust Gils, 'wanneer men in geordende rechtsstaten de middenstand gaat belasten met het afnemen van examens'. Als voormalig bladenmaker boeit mij natuurlijk het feit dat Hermans in 1986 rond de verschijning van zijn fotoboek *Koningin Eenoog* inging op de uitnodiging van Rupert van Woerkom, destijds hoofdredacteur van de glossy *Elegance*, om op Parijse locaties een modereportage te maken met het vermaarde fotomodel Linda Spierings. Naast bijzondere creaties van Chanel en Karl Lagerfeld leverde dat een reeks kleinbeeld-dia's op die volgens Van Woerkom 'wegens incidentele onscherpste' beter tot hun recht kwamen in een zogenaamde portfoli-layout. Een omslagfoto zat er tot zijn spijt niet in omdat het model de lezer niet aankeek.

Merkwaardig genoeg is dat op de *Elegance*-cover die Schreuders construeerde wel het geval, en nog geslaagd ook. Al even verrassend tenslotte was het om te lezen dat mijn oud-collega Chris de Gier, die ik er overigens nooit over heb gehoord, Hermans in datzelfde jaar wist te verleiden om zichzelf te interviewen voor het lifestylemagazine *Profile*, dat werd toegezonden aan Audirijders. Dat gebeurde onder de titel 'Hij en ik over grote schrijvers' en leverde bovendien een mooi dubbelportret op van de Parijse fotograaf Stephan Speiser. 'Het is de bedoeling dat hij in één shot u én als schrijver én als interviewer vastlegt', schreef Chris. Hermans speelde als model het spel overtuigend mee. Of hij geen grafmonument wilde hebben, stelde hij in het interview zichzelf de vraag. Daar viel over na te denken, luidde het antwoord, mits voorzien van een bronzen beeldje van een slapende kat, met als onderschrift: 'Zlaap zacht, baaz, dat doe ik ook. Zoals je weet kunnen katten de S niet zeggen [...]'

Max Pam, Hans Renders, Piet Schreuders, *Het universum van Willem Frederik Hermans*. Uitgeverij De Harmonie, 452 pagina's, € 49,50. ISBN 9789463361644.